

„Jöjjön, édes Ady”

Százhusz esztendeje született Ady Endre

Ajánlom a Zilahi Tanítóképző (Scoală Normală) XII. c. osztályában szorgoskodó „Csalogányoknak”, akik 1993 tavaszától „Wesselényi Leánykar” néven zengik a szép magyar szó dícséretét szűkebb pátriájukban, Magyarhonban és külföldön is.

Arcok, hangok, színek, szívek kavargó zsbongása fogadja a messzi távolból érkezőt. Nyolc perces késéssel kezdődik az oly áhítattal várt, hön óhajtott emlékműsor, mégpedig mindennemű, fölösleges didaktika, pszichológia és pedagógia mellőzéseivel. Odakünn már régen elenyésztek a világosság utolsó foszlányai is, amidőn a sok száz fős tábor apraja-nagya csupán áhítattal és megilletődéssel hallgatta és szívta magába a már háromnegyed évszázada csupán szíveinkben élő, kálvinista poéta önkritikus vallomását a Kolozsvári Magyar Színház jeles színművészeinek Boér Ferencnek tolmácsolásában: *Volt nálamnál már hangosabb élet...*

Valóban: volt! Ámbátor, nem a költő tágabb pátriájában, a „Hepehupás, vén Szilágyban”, amely bár számos hírességgel – köztük Kölcsey Ferencel és Wesselényi Miklóssal – ajándékozta meg a nemzetet Csáti Demeter krónikás költő óta, de a *hétszülöfás, kálvinista kismemesi* örökségére olyannyira büszke, diósadi Ady Endréhez hasonló óriást azóta sem szült a tiszántúli Részek, avagy – magyarosabban – a Partium termékeny öle, mely csupán az újkorban vált Erdély részévé.

Mármint a keskeny, patakszerű folyócska, a szilágysági Ér kies melléke, Mindszent parasztfalucska, ahol egykoron még az *András* keresztnévet róttá be a régi, kálvinista születési matricula egyik, 1877. november 22-i dátuma mellé az akkori református prédikátor, a szülők eskető lelkésze és az újszülött keresztapja, Török Ferenc. Mely falucsának bizony tényleg meg sem rebbent a mégoly *szigorú szemé*, valahányszor megtért kebelére a *messzi tornyokat* kémligetető, tékozló, *városi bujdosó* fia. Hogyan is rebbent volna meg, amikor még a magukat oly rátartian magyarnak és műveltnek hirdető, „Zilajon” székelő, Szilágy megyei potentátoknak sem volt csipetnyi gőzük arról, hogy ki is ez az Ady Endre tekintetes úr, akinek, ugyebár, még egy valamire való, tisztességes állása és foglalkozása sincsen, a Hatvany Lajostól, a vármegyétől és másoktól kölcsön koldulgatott fabatkáit pedig borra, tivornyázgatásokra, nagyvilági dámákra és könnyűvérű pillangókra pazarolja el, továbbá a tőlük eredő betegségeinek oly csekély eredménnyel járó kúrálgatásaira.

Érdekes lenne tudni: vajon mit érezhetett ilyenkor Ady? S mit gondolhattak és érezhettek most az emlékműsor legifjabb hallgatói, miközben hallgatták az egykori önképzőkörös, verselgető zilahi református diák pár év múlva megfogalmazott, gerincerősítő szövegét: *Mi maradtunk, akik voltunk, míg összetörve össze nem roskadtunk... De a lelkünk tiszta marad...*

Miként általában a *nyakas, rebellis kálvinistáknak*, az *Észak-fok* és az *Idegenség Krisztus-keresztes* Sziszifuszainak, akiknek legmegbéklyózhatatlanabb *Tűzcsiholója a jobb életért és a becsültebb világért* folytatott önemészítő, reménytelen küzdelmeinek pillanatnyi szüneteiben megannyi műzsájához fohászodott gyógyírért: *Szeress engem, s ölelj át szépen... Szeretném, hogyha szeretnél... Királyném, megölnék a vágyak... Mindenem, drágáim! Elpusztulok, de nem tudok élni nélküled... Amióé formálsz, az leszek... Ad nekem a Te szemeidet... Kedves Adél! Én magam ellen soha ámulást el nem követtem... Héja-nász az avaron... Az asszony nagyon kellett, mindig kellett... Már vénülök kezemmel fogom meg a kezedet, Már vénülő szememmel őrzem a szemedet.*

„Jöjjön, édes Ady!” – írta, hívta a poétát egyik datálatlan, 1908–1910 körül keletkezett levelében Szilágy vármegye Meszes-alji székhelyéről az első, diákkori ideál, az elérhetetlennek bizonyuló Zsóka, vagyis a későbbi Dózsa Miksáné Zilahi (Friedmann) Erzsébet. Mégpedig avégett, hogy körülményesen megbeszélhesse vele a testvérbátyját, Zilahi (Friedmann) Tibort érintő elképzelését. Ő ugyanis egykoron, 1892-től 1896-ig az egyik legjobb barátja, diáktársa, irodalmi önképzőkörös bajtársa, mulató- és ivócimborája vala a kálvinista templommal szemközt húzódó Terbete ormára vérét hullató és a Deák-dombon egyre többet és kiadósabban rakoncátlankodó Adynak. Utóbb, a fővárosba kerülvén, állást keresett. Így esett, hogy testvérhúga, Zsóka arra kérte eme mindmáig kiadatlanul maradt – s az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának Ady-gyűjteményében poroskásan-borostásan-szállkás vonal-

vezetéssel szunnyadozó –, 4 oldalas levelében az egykori „adybandit”, hogy valamiképpen protezsálja be Tibort a Munkásbiztosító Pénztárhoz, ahol hasznát vehetnék. Tibor ugyanis nemcsak elkezdte a jogot Pesten, hanem Kolozsvárott be is fejezte. Íme, az eleddig közöletlen levél betűhű szövege:

„Édes Ady!

Mindenekelőtt igen szépen kérem, ha ideje engedi tudassa velem, mennyire van a Tibor ügye. Sajnos ő annyira ráczáfolt a beléje helyezett bizalomnak, hogy tőle nem kérdezősködhettem. Azért forszírozom és azért szeretném, ha oda bejuthatna – egyelőre bármily kezdetleges állásba és fizetéssel – mert véleményem szerint, ő ott használhatóvá tudná magát tenni, és ott talál értékelnék némely igazán kiváló tapasztalatát. Várom szíves értesítését e tárgyban! Legkedvesebb volna, ha személyesen értesítené! Mi igen kellemesen élünk, naponta fürdünk, nagyokat sétálunk, hajókázunk, eszünk és alszunk a pensionkban, igen jó az ellátás; napi 8-9 koronáért reggeli, ebéd, vacsora és természetesen szoba. Jöjjön, édes Ady! Aztán majd hármásban törjük a fejünket, hogy mivel egyenlítősem ki nagy tartozásom. Addig is szeretettel köszöntjük mindketten – az uram és Zsóka. (Lent, bal szélén: „pension haclucz.”)

Ady válasza ugyan nem maradt ránk – minden bizonnyal, személyesen kereste fel Zsókát és férjét, Dózsa Miksa MÁV-tisztviselőt a penziójukban, valahol külföldön, tán a Riviérán –, de más visszaemlékezők adatközléseiből közismert tény, hogy a költő valóban közbenjárt régi, nagyváradi újságíróskodása idejéből megismert, szakszerkezeti vonalon tevékenykedő elvbarátjánál, Sarkadi Ignácnál, a pesti Munkásbiztosító Pénztár igazgatójánál régi zilahi pajtása érdekében, aki fel is vette Zilahi Tibort az általa vezetett intézménybe jogtanácsosnak. Özvegye ekként emlékezett meg férje és Ady barátságáról, a zilahi ideálról és a költő segítségéről: *Zilahi (Friedmann) Tibor 1878. december 30-án született, tehát több mint egy évvel volt fiatalabb Adynál. Édesapja, Friedmann Sámuel gazdag és tekintélyes embernek számított Zilahon: birtoka, malma és szeszgyára volt. Felesége is nagy tiszteletnek és népszerűségnek örvendett a városban. Számos gyerekük volt, házuk igen eleven és mozgalmas, sokan jártak hozzájuk.*

A diákok közt nem volt éles társadalmi elkülönülés, az egyszerű paraszti sorból jött Ady Endre meleg barátságot kötött a gazdag polgárcsalád fiával, Friedmann Tiborral. Szívesen látták őt házuknál, és ő sokat időzött a kedves, művelt körben. Oda vonzotta őt Zsóka is, aki kacérkodott vele, mert tetszett neki a nagydiák hódolata, de nem vette komolyan a dolgot. Később úgy nyilatkozott róla, hogy gyermekes bolondság volt, mint afféle első diákszerelem, bár Ady azt mondta neki, ha akarja, tiszteletes asszony lesz Mindszenten.

Zilahi Tibor részt vett Adyval együtt a diákkori mulatozásokban. Édesanyja persze nem volt barátja ennek, s ezért zsúrokat, összejöveteleket rendezett, hogy a fiúkat inkább oda kösse, s Tibor barátai is szívesen tanyáztak náluk. Friedmanné néha egész éjjel verte a zongorát, hogy a diákok jól érezzék magukat, s ne akarjanak másfelé menni.

Zilahi Tibor nagybátyja gazdag birtokos volt Mindszent környékén. Szép szobalányokat tartott, s így a fiúk nagyon szívesen kirándultak oda. Ady egyszer megsértődött, mert uszonnára kávéval kínálták őket bor helyett, mint a gyerekeket.”

Özv. Zilahi Tiborné úgy emlékszik, hogy Ady osztályának volt érettségi képe, de az ostrom pinceélete alatt tönkrement.

Férje az érettségi után előbb a műegyetemre iratkozott be, de áttért a jogra, s Pesten, majd Kolozsváron végezte az egyetemet. Ez időben keveset találkozott Adyval, de amikor mindketten összehívták Pesten, ismét sokat voltak együtt a Meteorban és a Három Hollóban, főként Révész Béla társaságában, aki Zilahi Tibornak is jó barátja volt.

Férje mesélte, hogy Ady igen szeretett jól öltözködni, s különösen az akkor divatos szép, díszes mellényeket kedvelte. Ha valamelyik barátján ilyen látott, irigykedve vizsgálta, levette vele, s felpróbálta magára.

Zilahi Tiborné csak egyszer találkozott fiatal korában Adyval a Három Hollóban. Nagy csodálattal és tisztelettel nézett az akkor már híres költőre, aki végtelenül kedves volt iránta.

Ady ajánlotta be Zilahi Tibort a Munkásbiztosító Pénztárhoz, Sarkadi Ignác igazgatónak. Az első világháborúban katona volt, s mint az OTI aligazgatója ment nyugdíjba. 1953. május 1-én halt meg.

Bizonyos tehát, hogy a Zilahi Erzsike hívó fohásza meghallgatásra talált: az egykoron, 1895–1897 között a beléje oly reménytelenül és plátói módon szerelemes diák-költő teljesítette régi műzsája óhaját, s beprotezsálta bátyját a biztos pesti állásba. Egyébként úgy vele mint húgával, egészen 1918 végéig igen szoros barátságot tartott fenn, mígnem a halálos kór végleg ledöntötte a lábáról, s élete virágkorában, alig 42 évesen sirba döntötte háromnegyed évszázaddal ezelőtt, 1919. január 27-én.

„*Jöjjön, édes Ady!*” – szállott az ódon sóhaj halhatatlan diákja felé Zilah hithű, zömmel református, kisebb részben katolikus magyarságának ajakáról. S ím, láss csudát: a halhatatlan géniusz ifjú szíve és elpusztíthatatlan lelke 1994. január 25-én, este hattól nyolcig, a szemközi Terbete ormáról lefelé bocsájtkozván, hűségesen visszaszállott ősi iskola-félszékére, hála a kórházi gyógykezelését emiatt megszakító, betegségét is keményen megreguláló Boér Ferencnek, a mai, szilágysági-erdélyi *Magyar Messiások* egyikének, akik nemcsak vallják és tudják, hanem rendíthetetlen hűséggel teszik is a dolgukat – mindannyiunkért.

Dr. Fenyvesi László

Források, irodalom: Zsóka (Dózsá Miksáné Zilahi Erzsébet asszony) datálatlan levele: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára. Ady Endre-gyűjtemény. K. 6/57. – Zsóka 4 oldalas levele Adyhoz a Haclucz Pensióból, é.n. – Az életrajzi adatok: *Kovalovszky Miklós: Emlékezések Ady Endréről*. I.k. Gyűjtötte, sajtó alá rendezte és magyarázatokkal kiegészítette: K.M. Bp. Akadémia Kiadó, 1961. 695 old., passim, főként: 205., 385–290., 539–619. old. (Új Magyar Múzeum. Irodalmi dokumentumok gyűjteménye 5.) – Ady zilahi ideáljának a közöltön kívül csak egyetlen levelét őrzi az MTA Kézirattára, szintén az Ady-gyűjteményben, Szilágy vármegye monográfusának és a költő egykori irodalomtanárának, dr. Petri Mórnak a hagyatékában, K. 15/83. jelzet alatt. A „943 márcz 21 én” keltezésű (Zsókaék Kolozsvárott laktak), 1 oldalas levélből érdemes idézni a következőket, mivel még ez a dokumentum sem látott napvilágot: „De valahogy Adyval kapcsolatosan mindig zavarban vagyok és ha egészen őszinte akarok lenni, sohasem szívesen, csak kényszerűségből nyilatkozom. Az a kis szerep, a mit én az ő életében játszottam nem jogosít fel engem arra, hogy irodalomtörténelmi alakká toljam fel magamat. Szép volt, kedves volt, bennem él, és velem hal, de többet belemagyarázni részemről izléstelennek érzem.” – Ezenkívül az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára őrzi „Erzsike levelé”-t (Dózsá Miksáné Zilahi Erzsébet, vagyis Zsóka) fivéréhez, dr. Zilahi Tiborhoz Budapestre. Ezen 1924. VI. 23-i iromány a költőre vonatkozó visszaemlékezését tartalmazza, 6 folio, azaz 12 oldal terjedelemben. Ez 1966-ban került be a közgyűjteménybe, Poss. OSZL V.631/76 – 1966. szám alatt. Érvényes kéziratári jelzete: OSZKK. Fond. 74/53. Ezt Kovalovszky is közli gyűjteményes kötetében (593–606. old.), de Révész Béla teljesen megbízhatatlan kiadása nyomán, melyből nemcsak szavak, hanem egész sorok is kimaradtak, nem beszélve a tömördek félreolvasatról, melyek értéktelenné teszik közlését.

Emlékezés a magyar művelődés két jeles, felvidéki szülőttére

Kilencven éve született Manga János néprajztudós

Szép megemlékezést tartott 1996. október 31-én az ipolysági Honti Múzeum és Galéria Baráti Köre. A vidék nagy szülőttére, Manga Jánosra emlékeztek, aki 1906-ban született a ma közigazgatásilag Ipolysághoz tartozó Pereszlény községben.

Az ünnepség a pereszlényi szülőházon elhelyezett emléktábla megkoszorúzásával kezdődött. Itt e sorok írója tartott ünnepi beszédet, majd a Fegyverneki Ferenc Magyar Tannyelvű Egyházi Alapiskola és Nyolcosztályos Gimnázium tanulói adtak rövid kulturális műsort. Este a múzeumban dr. Kapros Márta, a balassagyarmati Palóc Múzeum igazgatója adott elő a néprajztudós munkásságáról.